

Konrad Marciniuk

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0001-9201-6891

marciniuk@pl.millercanfield.com

Główne kierunki i płaszczyzny normatywne ochrony gruntów rolnych

STRESZCZENIE

Przedmiotem rozważań prezentowanych w artykule jest kształt współczesnej regulacji dotyczącej ochrony gruntów rolnych. Analiza prowadzona jest głównie w zakresie przepisów ochronnych dotyczących tzw. ochrony ilościowej i jakościowej gruntów rolnych, a także skorelowanych z tymi przepisami instrumentów ekonomicznych ochrony gruntów rolnych. Przedmiotem rozważań są również inne płaszczyzny regulacyjne, w tym przede wszystkim istniejące i dyskutowane rozwiązania prawa Unii Europejskiej dotyczące ściślejszego powiązania instrumentów wsparcia producentów rolnych z wymaganiami w zakresie ochrony środowiska naturalnego, w zakresie tzw. warunkowości i zazieleniania. Przedmiotem opracowania jest zarówno analiza tradycyjnych kierunków ochrony gruntów rolnych jako środka produkcji w rolnictwie, jak i próba określenia płaszczyzn dalszego rozwoju tej regulacji.

Słowa kluczowe: grunty rolne; ochrona środowiska; ochrona gruntów rolnych; ochrona gleby; regulacje prawne

We współczesnej debacie na temat przyczyn, złożoności i doniosłości antropogennego oddziaływania na zasoby biosfery coraz częściej zwraca się uwagę na złożone relacje między środowiskiem przyrodniczym i rolnictwem. Jak się wydaje, z jednej strony wynika to z rosnącej świadomości, że to właśnie ograniczone zasoby przyrodnicze stanowią główną barierę dla wzrostu produkcji rolnej, z drugiej zaś ze świadomości intensywności oddziaływania rolnictwa na środowisko naturalne¹. Znaczenie tej problematyki rośnie wobec nie tylko spodziewanego, lecz także już obserwowanego pogorszenia warunków klimatycznych dla działalności rolniczej w skali globalnej, przy jednoczesnym wzroście populacji ludzkiej², co w sposób oczywisty przekłada się na wzrost zapotrzebowania na produkty rolne. Ciągłe powiększanie – w skali globalnej – areału gruntów rolnych odbywa się przede wszystkim kosztem zasobów środowiska naturalnego, a coraz większa intensyfikacja produkcji rolnej i koncentracja upraw najbardziej pożądanых gatunków roślin (np. soi czy pszenicy) siłą rzeczy pozostaje w oczywistym konflikcie z ochroną bioróżnorodności. Należy też zwrócić uwagę na zaskakująco wysoki udział rolnictwa w globalnej emisji gazów cieplarnianych przyczyniających się do zmian klimatycznych (notabene istotnie wpływających również na samo rolnictwo)³. W konsekwencji problematyka rolna wydaje się jednym z najważniejszych i najbar-

¹ M. Florek, *Funkcje i wykorzystanie wody w produkcji podstawowej i przetwórstwie żywności pochodzenia zwierzęcego*, „Przegląd Hodowlany” 2016, nr 6, s. 5. Autor podaje, że rolnictwo odpowiada za 92% światowego śladu wody słodkiej, rozumianego jako ilość wody zużytej lub zanieczyszczonej, z uwzględnieniem pełnego łańcucha procesu produkcji danego produktu lub usługi, tj. ilości wody niezbędnej do ich wyprodukowania (uwzględniając bezpośrednio i pośrednio zużycie wody przez produkt).

² A. Kagan, *Oddziaływanie rolnictwa na środowisko naturalne*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2011, nr 3, s. 99–115 i przywołana tam literatura.

³ Udział rolnictwa (łącznie z leśnictwem i nierolniczym użytkowaniem gruntów) w światowej emisji gazów cieplarnianych w 2015 r. wyniósł 24% – podają za: J. Pawlak, *Poziom i struktura emisji gazów cieplarnianych w rolnictwie*, „Problemy Inżynierii Rolniczej” 2017, z. 4, s. 56. W UE udział ten kształtuje się na poziomie 8,72% (źródło: *Infografika: Emisje gazów cieplarnianych w Unii Europejskiej*,

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

dziej aktualnych ekologicznych, socjologicznych i ekonomicznych problemów współczesności. Należy przy tym zaznaczyć, że problematyka ta jest niezwykle szeroka i wielopłaszczyznowa, ponieważ obejmuje nie tylko ogólne prawa funkcjonowania biosfery, zasady społeczne i ekonomiczne funkcjonowania rolnictwa, lecz także złożone relacje między nimi. Przykładem tych relacji jest zagadnienie ochrony gruntów rolnych, stanowiących niewątpliwie zarówno jeden z najważniejszych i póki co w zasadzie niezastępowalnych środków produkcji rolnej, jak i istotny element środowiska naturalnego.

U aksjologicznych podstaw współczesnej regulacji prawnej odnoszącej się do ochrony gruntów rolnych leży przede wszystkim troska o zapewnienie odpowiedniego arealu odpowiedniej jakości gruntów potrzebnych do prowadzenia działalności wytwórczej w rolnictwie. Ogólny areal tego typu gruntów oraz ich jakość, rozumiana jako przydatność do prowadzenia działalności wytwórczej w rolnictwie, rozstrzygają bowiem o tzw. bezpieczeństwie żywnościowym, przez które rozumie się tworzenie warunków do zapewnienia ludzkości odpowiedniej ilości i jakości produktów żywnościowych⁴. W związku z tym, co już zaznaczono, że grunty rolne będąc najbardziej charakterystycznym i w zasadzie niezastępowalnym dla rolnictwa środkiem produkcji, są zarazem ważnym elementem środowiska naturalnego, ochrona gruntów rolnych znajduje swoje uzasadnienie też w dążeniu ustawodawcy do realizacji szeregu wartości wskazanych w Konstytucji RP⁵, takich jak np. ochrona środowiska, zasada zrównoważonego rozwoju czy prowadzenie polityki zapewniającej bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom⁶.

Postępująca industrializacja i urbanizacja, zarówno w wymiarze krajowym, jak i światowym, jak również procesy naturalne (czy quasi-naturalne, bo w dużej mierze mające charakter antropogenny), jak np. będące skutkiem globalnego ocieplenia pustynnienie dużych obszarów czy zwiększona częstotliwość występowania klęsk naturalnych (suszy, powodzi i innych gwałtownych zjawisk meteorologicznych), oddziałują negatywnie na środowisko naturalne człowieka, a zarazem powodują zmniejszenie arealu gruntów przeznaczonych na produkcję rolną. Jednocześnie procesy demograficzne, stały rozwój cywilizacyjny społeczeństw, wzrost procesów industrializacji i urbanizacji, a w ostatnich dekadach także procesy globalizacyjne sprzyjają stałemu zwiększaniu zapotrzebowania na rolnicze produkty żywnościowe oraz na rolnicze produkty o innym przeznaczeniu. Przykładowo stymulowany powszechnymi w wysoko rozwiniętych państwach dotacjami rozwój energetyki odnawialnej, opartej m.in. na tzw. roślinach energetycznych, przyczynia się do dalszego zwiększania zapotrzebowania na grunty rolne. Produkcja rzepaku (związana z wytwarzaniem estrów dodawanych do oleju napędowego czy wręcz wytwarzania tzw. biodiesla) oraz produkcja bioetanolu czy biomasy (używanej do tzw. współspalania lub jako wkład do biogazowni) wiąże się z koniecznością przeznaczenia na tego typu cele znacznych arealów gruntów rolnych. Na

www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20180301STO98928/infografika-emisje-gazow-cieplarnianych-w-unii-europejskiej [dostęp: 10.02.2020]).

⁴ Zob. szerzej: J. Małysz, *Bezpieczeństwo żywnościowe strategiczną potrzebą ludzkości*, Warszawa 2008.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁶ Zgodnie z art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska [...] zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”, natomiast zgodnie z art. 74 Konstytucji ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych, które są zobowiązane prowadzić politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom oraz wspierać działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska. Przepis ten rozstrzyga jednoznacznie także o tym, że każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

marginiesie warto zaznaczyć, że w niektórych krajach wspierających rozwój energetyki solarnej również budowa wielkich elektrowni solarnych nierzadko odbywa się kosztem zmniejszenia areałów gruntów rolnych.

Odnosząc się do zjawisk demograficznych powodujących stały wzrost zapotrzebowania na żywność będącą podstawowym produktem rolnym, należy wskazać, że liczba mieszkańców Polski jedynie w ciągu ostatnich 40 lat zwiększyła się o około 4 mln osób. Według danych GUS w Polsce w 1976 r. mieszkało około 34,5 mln, a w 2016 r. – 38,4 mln osób⁷. W zbliżonym okresie udział procentowy gruntów rolnych w całkowitej powierzchni gruntów w Polsce spadł z 60,3% do 51,6%⁸. Z kolei ludność na świecie zwiększyła się z 4,453 mld w 1980 r. do 7,550 mld w 2017 r.⁹, a więc wzrost sięgnął prawie 3,1 mld osób (tj. o około 70%). Wyraźny trend zmniejszania się powierzchni użytków rolnych na świecie jest zauważalny w jeszcze krótszym okresie. Tylko w latach 2005–2015 powierzchnia użytków rolnych w skali globalnej zmniejszyła się z 4940 do 4868 mln ha¹⁰, a więc aż o 72 mln ha¹¹.

Współcześnie w ustawodawstwie polskim wyróżnić można kilka głównych kierunków ochrony gruntów rolnych. Podstawowym aktem prawnym regulującym zagadnienia ochrony gruntów rolnych i leśnych jest ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Podstaw normatywnych ochrony gruntu rolnego można dopatrywać się też w ustawie o ochronie środowiska oraz w ustawie o ochronie przyrody. Zauważyć jednak należy, że regulacja prawna z zakresu ochrony gruntów rolnych i leśnych, na co wskazuje ewolucja rozwiązań normatywnych, nie jest podporządkowana wprost regulacjom prawnym z zakresu ochrony przyrody i środowiska¹². Co istotne, obok ochrony konstytuowanej ustawą o ochronie gruntów rolnych i leśnych, której przepisy koncentrują się na tzw. ochronie ilościowej i jakościowej, istotne znaczenie ma ochrona struktur rolnych, polegająca nie tyle na ochronie samego gruntu, ile na utrzymaniu warunków do jego racjonalnego i zgodnego z przyjętymi założeniami ustrojowymi wykorzystania w produkcji rolnej. Z tego punktu widzenia zasadny wydaje się pogląd, że płaszczyzną dla ochrony gruntów rolnych stanowią zarówno przepisy ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego, jak i ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹³ dotyczące podziałów nieruchomości rolnych, a także przepis art. 213 k.c. dotyczący znoszenia współwłasności nieruchomości rolnych. Ponadto kwestia ochrony gruntów rolnych jest przedmiotem regulacji promujących należyte wykorzystywanie gruntów rolnych. Przykładem regulacji w tym zakresie są przepisy wdrażające zasadę tzw. *cross-compliance*, warunkującą wypłatę płatności bezpośrednich od utrzymania gruntów w należytych stanie. Można wreszcie doszukiwać się regulacji dotyczących ochrony gruntów rolnych w wyspecjalizowanych ustawach sektorowych związanych z funk-

⁷ GUS, *Ludność, ruch naturalny i migracje w latach 1946–2016*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/16/1/1/tablica_2.xls [dostęp: 10.02.2020].

⁸ GUS, *Ochrona środowiska*, Warszawa 2011. Zob. szerzej: W. Dzun, *Zmiany skali wykorzystania zasobów gruntów rolnych w Polsce w procesie przemian systemowych i integracji z Unią Europejską*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2012, nr 1, s. 18–39.

⁹ GUS, *Rocznik Statystyki Międzynarodowej*, Warszawa 2018, tablica 12, s. 22–23.

¹⁰ *Ibidem*, tablica I. 25, s. 44.

¹¹ P. Czechowski, K. Marciniuk, *Ochrona gruntów rolnych i leśnych*, [w:] *Prawo rolne*, red. P. Czechowski, Warszawa 2019, s. 390.

¹² W. Radecki, *Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Komentarz*, Warszawa 2009.

¹³ T.j. Dz.U. 2018, poz. 2204.

cjonowaniem przemysłu wydobywczego oraz dotyczących realizacji inwestycji publicznych o szczególnym znaczeniu.

Należy zauważyć, że prawna ochrona gruntów rolnych posługuje się wieloma rozwiązaniami zbliżonymi do rozwiązań charakterystycznych dla regulacji z zakresu ochrony środowiska. Dotyczy to głównie problematyki przeciwstawiania się dominacji negatywnych czynników urbanizacji i uprzemysłowienia. Nie zawsze jednak rozwiązania te idą w jednokowym kierunku. Regulacje dotyczące ochrony środowiska preferować będą rozwój rolnictwa ekologicznego, opartego na naturalnych sposobach gospodarowania, uwzględniającego również postęp biologiczny, lecz niezwiązany wprost z ochroną własności wytwórczych gleby. Ochrona gatunków rolnych i dążenie do podnoszenia wydajności produkcji rolnej wymagają z kolei stosowania zabiegów agrotechnicznych, w tym agrochemicznych, obejmujących nie tylko stosowanie nawozów sztucznych, środków ochrony roślin, ale przede wszystkim tworzenie naturalnych z punktu widzenia gospodarki rolnej monokultur, co pozostaje w oczywistej sprzeczności z dążeniem do ochrony bioróżnorodności. Przykład ten uwidacznia różnice między regulacjami prawnymi ochrony środowiska i ochrony gruntów rolnych. Cele obu regulacji prawnych wydają się bardzo zbliżone, lecz nie są tożsame. Ochrona gruntów rolnych związana jest bowiem szczególnie z ochroną produktywności ziemi i w zasadzie abstrahuje od innych kwestii, charakterystycznych dla regulacji dotyczącej ochrony środowiska i ochrony przyrody.

W płaszczyźnie systemowej uzasadniony jest pogląd, że regulacje dotyczące ochrony gruntów rolnych stanowią *lex specialis* w stosunku do regulacji prawnych z zakresu ochrony środowiska. Jednocześnie w zakresie, w jakim reglamentują przeznaczenie gruntów rolnych na cele nierolne, wydają się powiązane ściślej raczej z przepisami ustawy o planowaniu przestrzennym. W odróżnieniu od regulacji środowiskowoprawnych wymienionych regulacji ustawa ta jest ukierunkowana w zasadzie wyłącznie na realizację celu, jakim jest ochrona gruntowych zasobów polskiego rolnictwa.

Pomimo znacznego wpływu, jaki na prawo ochrony środowiska wywiera prawo Unii Europejskiej¹⁴, nadal problematyka ochrony gruntów rolnych nie została objęta przez Unię Europejską kompleksowym unijnym aktem prawnym regulującym aspekty ochrony gruntów jako rolniczego środka produkcji. Choć w przeszłości podejmowano prace nad projektem dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w przedmiocie ustanowienia jednolitych ram dla ochrony gleb¹⁵, to ostatecznie zdecydowano się na rozwiązanie częściowe, polegające na przyjęciu regulacji, której głównym przedmiotem jest ochrona gleb przed zanieczyszczeniami przemysłowymi, pozostawiając chwilowo poza zakresem regulacji ochronę gleby przed innymi zagrożeniami, w szczególności dotyczącymi niekorzystnego przekształcenia ukształtowania terenu, a także przed przeznaczaniem gruntów rolnych na cele nierolne. W tym kontekście należy odnotować przyjęcie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych¹⁶, której zakresem objęto rów-

¹⁴ J. Sommer, *Wpływ prawa wspólnotowego na prawo ochrony środowiska w Polsce*, „Prawo i Polityka” 2004, nr 3.

¹⁵ Zob. wniosek dotyczący dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającej ramy dla ochrony gleby oraz zmieniającej dyrektywę 2004/35/WE (COD 2006/0086), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0232> [dostęp: 2.03.2020].

¹⁶ Dz.Urz. UE L 334/17, 17.12.2010.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

niez ochronę gleb przed zanieczyszczeniami. W dyrektywie tej po raz pierwszy do prawa unijnego wprowadzono definicję pojęcia „gleba”, za którą uznaje się wierzchnią warstwę skorupy ziemskiej usytuowaną między skałą macierzystą a powierzchnią składającą się z cząstek mineralnych, materii organicznej, wody, powietrza i organizmów żywych (art. 3 pkt 21 dyrektywy)¹⁷. Choć zakres regulacji objętej dyrektywą jest dość szeroki, to należy podkreślić, że głównym celem unijnego prawodawcy była harmonizacja przepisów krajowych w zakresie ochrony gleb głównie przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z emisji przemysłowych¹⁸, a zagadnienia ochrony gleb w kontekście ochrony gruntów rolnych jako rolniczego środka produkcji wciąż pozostają poza zakresem kompleksowej regulacji prawa unijnego¹⁹.

Prawna ochrona gruntów rolnych w naszym kraju ma stosunkowo krótką tradycję. Pomijając wcześniejsze fragmentaryczne uregulowania, zapoczątkowało ją wejście w życie uchwały nr 198 Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1966 r. w sprawie ochrony użytków rolnych²⁰. O kompleksowym charakterze rozwiązań prawnych w omawianym zakresie można mówić jednak dopiero na tle ustawy z dnia 26 października 1971 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych oraz rekultywacji gruntów²¹, zastąpionej następnie kolejnymi regulacjami: ustawą z dnia 26 marca 1982 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych²² oraz obecnie obowiązującą ustawą z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych²³. Obowiązująca ustawa reguluje zasady ochrony gruntów zarówno rolnych, jak i leśnych, określając zarazem ramy prawne dla działań w zakresie rekultywacji i poprawiania wartości użytkowych gruntów²⁴.

Wynikająca z ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych prawna ochrona gruntów rolnych ma charakter funkcjonalny i kompleksowy, ale należy zaznaczyć, że przepisy tej ustawy zostały ściśle powiązane z przepisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W konsekwencji grunty rolne i leśne chronione są w ramach wyodrębnionej regulacji prawnej, której celem jest ochrona ziemi przede wszystkim jako środka produkcji.

Przedmiotem ochrony konstytuowanej na mocy przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych jest grunt rolny. Ustawowa definicja tego pojęcia, sformułowana w art. 2 ustawy, abstrahuje od kryterium własnościowego i nawiązuje głównie do cech fizykochemicznych gruntu oraz do jego klasyfikacji administracyjnoprawnej dokonywanej w ewidencji gruntów. Należy zauważyć, że przy określaniu przedmiotu ochrony ustawodawca celowo nie posłużył się pojęciem nieruchomości sformułowanym w Kodeksie cywilnym. Pojęcie gruntu rolnego w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych nie zawiera elementów wskazujących na formy własności. Jest ono wyrazem ponadwłasnościowego uj-

¹⁷ D. Chojnacki, *O ochronie gleby w dyrektywie IED*, „EcoManager” 2011, nr 10.

¹⁸ Problematyka ochrony gleb przed zagrożeniami innymi niż emisje przemysłowe jest wciąż przedmiotem prac legislacyjnych. Zob. dokumenty robocze Komisji Środowiska, Zmiany Klimatu i Energii „Wdrażanie strategii tematycznej w zakresie gleby”, 14. posiedzenie komisji w dniu 28 czerwca 2012 r., Komitet Regionów – ENVE-V-026.

¹⁹ P. Czechowski, K. Marciniuk, *op. cit.*, s. 390.

²⁰ M.P. 1966, nr 40, poz. 200. Zob. M. Błażejczyk, *Ochrona prawna gruntów rolnych*, Warszawa 1967.

²¹ Dz.U. 1971, nr 27, poz. 249 ze zm.; Dz.U. 1974, nr 39, poz. 230.

²² Dz.U. 1982, nr 11, poz. 79. Zob. A. Wróbel, *Prawna ochrona gruntów rolnych w procesie inwestycyjnym*, Wrocław 1984.

²³ T.j. Dz.U. 2017, poz. 1161.

²⁴ P. Czechowski, K. Marciniuk, *op. cit.*, s. 392.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

mowania pojęcia gruntu rolnego. Wynika to przede wszystkim z faktu, że obecnie obowiązujące regulacje prawne (podobnie jak regulacje wcześniejsze) chronią grunty rolne i leśne przed oddziaływaniem czynników urbanizujących i uprzemysławiających przy pomocy mechanizmów o charakterze administracyjnoprawnym bez względu na to, czyją są własnością i w skład jakich jednostek produkcyjnych wchodzi, a nawet bez względu na to, czy dany grunt w ogóle wchodzi w skład jakiejkolwiek jednostki produkcyjnej. W konsekwencji uzasadniony wydaje się pogląd, że pojęcie gruntu rolnego w rozumieniu ustawodawstwa ochronnego przedstawia się jako nadrzędne w stosunku do takich pojęć, jak „użytki rolne” czy „nieruchomości rolne”. Zgodnie z ustawą ochronie podlegają: grunty określone w ewidencji gruntów jako użytki rolne²⁵; grunty pod stawami rybnymi i innymi zbiornikami wodnymi, służącymi wyłącznie dla potrzeb rolnictwa; grunty pod wchodzącymi w skład gospodarstw rolnych budynkami mieszkalnymi oraz innymi budynkami i urządzeniami służącymi wyłącznie produkcji rolniczej oraz przetwórstwu rolno-spożywczemu; grunty pod budynkami i urządzeniami służącymi bezpośrednio do produkcji rolniczej uznanej za dział specjalny, stosownie do przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych i podatku dochodowym od osób prawnych. Ustawa poddaje ochronie także: grunty parków wiejskich oraz pod zadrzewieniami i zakrzewieniami śródpolnymi, w tym pod pasami przeciwwietrznymi i urządzeniami przeciwerozojnymi; grunty pracowniczych ogrodów działkowych i ogrodów botanicznych, pod urządzeniami melioracji wodnych, przeciwpowodziowych i przeciwpożarowych, zaopatrzenia rolnictwa w wodę, kanalizacji oraz utylizacji ścieków i odpadów dla potrzeb rolnictwa i mieszkańców wsi; grunty zrehabilitowane dla potrzeb rolnictwa, torfowisk i oczek wodnych; grunty pod drogami dojazdowymi do gruntów rolnych.

Prawna ochrona gruntów rolnych w oparciu o przepisy ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych realizowana jest w dwóch płaszczyznach: 1) jako tzw. ochrona ilościowa oraz 2) jako tzw. ochrona jakościowa. Ochrona ilościowa kierunkowana jest na reglamentację działań mogących skutkować zmniejszeniem areału gruntów rolnych w wyniku przeznaczenia ich na cele nierolnicze. Do tej kategorii działań ochronnych zalicza się również działania zmierzające do rekultywacji na cele rolnicze gruntów wykorzystywanych wcześniej na inne cele. Z kolei działania w zakresie ochrony jakościowej mają na celu głównie zapobieganie pogarszaniu (degradacji) lub utracie (dewastacji) wartości użytkowej gruntów rolnych, w szczególności w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych albo wskutek zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także wadliwej działalności rolniczej. Ochrona jakościowa obejmuje też działania promujące rekultywację (rozumianą jako poprawa właściwości fizycznych i chemicznych gleby), uregulowanie stosunków wodnych, odtworzenie gleb, umocnienie skarp oraz odbudowanie i zbudowanie niezbędnych dróg dojazdowych do gruntów rolnych. Do tej samej kategorii zalicza się działania zmierzające do zachowania torfowisk i oczek wodnych jako naturalnych zbiorników wodnych oraz ograniczanie zmian naturalnego ukształtowania powierzchni ziemi²⁶.

²⁵ W rozumieniu § 68 rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 29 marca 2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków (Dz.U. 2001, nr 38, poz. 454) użytkami rolnymi są grunty orne, sady, łąki trwałe, pastwiska trwałe, grunty rolne zabudowane, grunty pod stawami, a także rowy.

²⁶ W podobny sposób można usystematyzować działania zmierzające do ochrony gruntów leśnych. Również w odniesieniu do tych gruntów podejmowane są z jednej strony działania zmierzające do ograniczania przeznaczenia ich na cele nieleśne (ochrona ilościowa), a z drugiej strony działania polegające na zapobieganiu procesom degradacji i dewastacji gruntów leśnych oraz szkodom w drzewostanach i produkcji leśnej powstającym

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Przepisy dotyczące ochrony ilościowej wprowadzają szczególny reżim kontroli w zakresie przeznaczania gruntów rolnych na cele nierolne, uzupełniając w tym zakresie przepisy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym²⁷. W szczególności ustawodawca wskazał, że na cele nierolnicze można przeznaczać przede wszystkim grunty oznaczone w ewidencji gruntów jako nieużytki, a w razie ich braku – inne grunty o najniższej przydatności produkcyjnej. Ponadto szczegółowej reglamentacji prawnej poddano zarówno procedurę zmiany przeznaczania gruntu rolnego na inne cele, jak i działania zmierzające do faktycznego wyłączenia gruntu z produkcji rolnej. Wprowadzony przez ustawę model regulacyjny dotyczący ochrony ilościowej obejmuje zatem dwa etapy kontroli: 1) kontrolę w zakresie zmiany przeznaczenia gruntu na inny cel oraz 2) kontrolę w zakresie wyłączenia gruntu z produkcji rolnej.

Należy zauważyć, że intensywność ochrony jest pochodną jakości gruntu będącego przedmiotem tej ochrony, przy czym miarą tej jakości – rozumianej jako przydatność do prowadzenia produkcji rolnej – jest tzw. klasa bonitacyjna gruntu²⁸. I tak co do zasady²⁹ zmiany przeznaczenia gruntów rolnych stanowiących użytki rolne klas I–III oraz gruntów leśnych można dokonać jedynie w ramach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, uchwalanych na podstawie i w trybie przewidzianym ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Mimo że uchwalanie i zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stanowiących akt prawa miejscowego, należą do kompetencji organów gminy³⁰, określanych jako tzw. władztwo planistyczne gminy, to przepisy ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych zakres tego władztwa w odniesieniu do najlepszych gruntów rolnych istotnie ograniczają. Zgodnie z dyspozycją art. 7 ust. 2 ustawy przeznaczenie na cele nierolnicze gruntów rolnych stanowiących użytki rolne klas I–III wymaga uzyskania zgody ministra właściwego do spraw rozwoju wsi³¹. Zgoda taka wyrażana jest w formie decyzji administracyjnej³², przy czym składany przez wójta działającego w imieniu gminy wniosek o wydanie takiej decyzji powinien zawierać szczegółowe uzasadnienie potrzeby zmiany przeznaczenia gruntów na cele nierolne, wykaz powierzchni takich gruntów z uwzględnieniem klas bonitacyjnych gruntów rolnych i typów siedliskowych gruntów leśnych, a także ekonomiczne uzasadnienie projektowanego przeznaczenia, uwzględniające w szczególności sumę należności i opłat rocznych za grunty projektowane do przeznaczenia

wskutek działalności nieleśnej i ruchów masowych ziemi, działania zmierzające do przywrócenia wartości użytkowej gruntom, które utraciły charakter gruntów leśnych wskutek działalności nieleśnej oraz poprawy ich wartości użytkowej, działania zapobiegające obniżaniu produktywności tych gruntów, a także ograniczające zmiany naturalnego ukształtowania powierzchni ziemi (ochrona jakościowa).

²⁷ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1945).

²⁸ Klasyfikacja gleboznawcza gruntów przeprowadzana jest na podstawie przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 września 2012 r. w sprawie gleboznawczej klasyfikacji gruntów (Dz.U. 2012, poz. 1246).

²⁹ Wyjątek od tej zasady dotyczy tzw. obszarów zwartej zabudowy (art. 7 ust. 2a).

³⁰ Kompetencje te dzielą między siebie wójt, burmistrz albo prezydent miasta, który jest odpowiedzialny przede wszystkim za opracowanie projektu planu oraz prowadzenie postępowania zmierzającego do uzgodnienia proponowanych rozwiązań z właściwymi organami, a także rada gminy (miasta), której kompetencje obejmują przede wszystkim inicjowanie procedury planistycznej, a przede wszystkim podejmowanie uchwał w przedmiocie zatwierdzenia projektu (uchwalenia) miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

³¹ Obecnie – Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Zob. rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2011 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz.U. 2011, nr 248, poz. 1486).

³² W. Radecki, *Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 6–69.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

na cele nierolnicze i nieleśne oraz przewidywany rozmiar strat, które poniesie rolnictwo w wyniku ujemnego oddziaływania inwestycji lokalizowanych na gruntach projektowanych do przeznaczenia na cele nierolnicze i nieleśne.

Zdecydowanie większą swobodę mają organy gminy w zakresie podejmowania rozstrzygnięć dotyczących przeznaczania na cele nierolne gruntów rolnych o niższej przydatności rolniczej (tj. gruntów rolnych niższych klas bonitacyjnych)³³. Zmiana przeznaczenia takich gruntów na cele nierolne może zostać dokonana w drodze aktu administracyjnego – decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego bądź decyzji o warunkach zabudowy. Podstawą podejmowania rozstrzygnięć w tym zakresie są w takim przypadku przepisy rozdziału 5 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Jak wspomniano, oddziaływanie mechanizmów ochronnych w zakresie ochrony ilościowej nie ogranicza się do kontroli zmian przeznaczenia gruntów rolnych na inne cele. Przedmiotem reglamentacji prawnej są bowiem także warunki, na jakich (nawet już po formalnej zmianie przeznaczenia gruntu rolnego na cele nierolne) możliwe jest faktyczne rozpoczęcie innego niż rolnicze użytkowania gruntu obejmującego użytki rolne. I w tym przypadku ustawodawca różnicuje zakres ochrony od jakości gruntu podlegającego ochronie. Wyłączenie z produkcji gruntów wytworzonych z gleb pochodzenia mineralnego i organicznego zaliczonych do klas I–IIIb oraz użytków rolnych klas IV–VI wytworzonych z gleb pochodzenia organicznego może nastąpić po wydaniu przez właściwego starostę³⁴ decyzji zezwalającej na takie wyłączenie³⁵.

Działania ochronne w zakresie ochrony ilościowej gruntów rolnych obejmują nie tylko reglamentację stricte administracyjną, rozumianą jako działania w zakresie zezwalam – nie zezwalam. Ochrona ilościowa wyłączenia z produkcji gruntów rolnych realizowana jest także w oparciu o określone w ustawie instrumenty ekonomiczne. Adresat zezwolenia na wyłączenie gruntu z produkcji rolnej obowiązany jest bowiem do ponoszenia określonych w ustawie opłat – należności i opłat rocznych. Wysokość i sposób obliczania tych opłat ukształtowano w taki sposób, aby nawet w przypadkach, w których wyłączenie gruntu z produkcji rolnej było formalnie możliwe (tj. po zmianie przeznaczenia gruntu na cele nierolne i po uzyskaniu zezwolenia na rozpoczęcie na nim działalności innej niż rolnicza), osoba zamierzająca dokonać takiego wyłączenia dokonała oceny jego zasadności z punktu widzenia ekonomicznego. W zależności od rodzaju użytku oraz klasy bonitacyjnej jednorazowa opłata za wyłączenie z produkcji 1 ha gruntu rolnego może wynieść od prawie 88 tys. zł (grunt VI klasy) do prawie 440 tys. zł (grunt I klasy), zatem są to opłaty bardzo wysokie. Rygoryzm tego rozwiązania jest jednak łagodzony w przypadkach, w których wyłączany z produkcji grunt ma wysoką wartość rynkową. Zgodnie z przepisami ustawy wysokość wskazanej należności jest pomniejszana o wartość gruntu w dniu jego wyłączenia z produkcji rolnej. W konsekwencji, jeśli grunt ma wysoką wartość rynkową, kwota należności może zostać istotnie zredukowana, a w sytuacji gdy wartość gruntu wyłączanego z produkcji jest co naj-

³³ A także w stosunku do gruntów rolnych stanowiących użytki rolne, bez względu na ich klasę bonitacyjną i powierzchnię, położonych w granicach administracyjnych miast (zob. art. 5b ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych).

³⁴ W odniesieniu do gruntów wchodzących w skład parków narodowych decyzje w sprawach wyłączenia gruntów z produkcji wydają dyrektorzy tych parków.

³⁵ Gleby pochodzenia organicznego, w odróżnieniu od gleb pochodzenia mineralnego, to gleby, które powstały przy udziale materii organicznej, w warunkach nadmiernego uwilgotnienia, gleby torfowe i murszowe.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

mniej równa kwocie należności, świadczenie to nie będzie należne. Mechanizm ten ma zapobiegać wyłączeniu z produkcji rolnej gruntów, których wartość rynkowa (po wyłączeniu z produkcji) będzie niższa niż kwoty należności wskazane w ustawie. Należy zaznaczyć, że niezależnie od tego, czy w danym przypadku kwota należności będzie należna, osoba wyłączająca z produkcji grunt rolny zobowiązana jest do uiszczania tzw. opłat rocznych z tytułu użytkowania na cele nierolnicze (i nieleśne) gruntów wyłączonych z produkcji w wysokości 10% należności. Opłaty te są płatne przez 10 lat w razie trwałego wyłączenia gruntu z produkcji, a w przypadku nietrwałego wyłączenia – przez okres tego wyłączenia, ale nie dłużej niż przez 20 lat³⁶.

Należy wreszcie wspomnieć, że niezależnie od wskazanych wyżej świadczeń pieniężnych starosta wydający zezwolenie na wyłączenie gruntu z produkcji rolnej może nałożyć na osobę dokonującą takiego wyłączenia obowiązek zdjęcia oraz wykorzystania na cele poprawy wartości użytkowej gruntów próchnicznej warstwy gleby z gruntów rolnych klas I, II, IIIa, IIIb, III, IVa i IV oraz torfowisk.

Innym kierunkiem działań ochronnych przewidzianych w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych jest tzw. ochrona jakościowa. Polega ona głównie na zapobieganiu degradacji gleb oraz daje podstawy do wydania decyzji nakazującej przeprowadzenie działań rekultywacyjnych. Ustawa w art. 20 ust. 1 wprowadza zasadę, że do rekultywacji gruntów rolnych obowiązana jest przede wszystkim osoba, która doprowadziła do utraty albo ograniczenia wartości użytkowej tych gruntów. Rekultywacji gruntów natomiast, zdewastowanych lub zdegradowanych przez nieznaną osobę bądź w wyniku klęsk żywiołowych lub ruchów masowych ziemi, dokonuje starosta.

Obowiązkiem przeciwdziałania degradacji gleb, w tym szczególnie zapobiegania erozji i ruchom masowym ziemi, jest obciążony przede wszystkim właściciel gruntu. W ramach działań zmierzających do ochrony gruntu rolnego starosta może nakazać właścicielowi gruntu jego zalesienie, zadrzewienie lub zakrzewienie bądź założenie na nim trwałych użytków zielonych. Właściciele gruntów, na których znajdują się urządzenia przeciwerozyjne, są zobowiązani do ich konserwowania oraz utrzymywania w stanie sprawności technicznej. Należy także zauważyć, że przepisy ustawy o ochronie gruntów rolnych dają podstawę do określenia szczególnych zasad gospodarowania na gruntach rolnych położonych na obszarach ograniczonego użytkowania, które mogą zostać wyznaczone wokół zakładów zanieczyszczających środowisko naturalne³⁷. Dla tego rodzaju gruntów opracowuje się, na koszt zakładu (osoby, której działalność może powodować utratę lub ograniczenie wartości użytkowej gruntów), plan gospodarowania na tych gruntach. Jeżeli właściciel gruntu położonego w strefie ochronnej poniósł szkodę w postaci obniżenia poziomu produkcji rolnej, to zakład zobowiązany jest do zapłacenia odpowiedniego odszkodowania. W strefach tych prowadzi się też

³⁶ Zob. szerzej: J. Bieluk, *Instrumenty finansowe ochrony gruntów rolnych i leśnych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 2015, nr 3656, s. 13–24.

³⁷ Zasady tworzenia obszarów ograniczonego użytkowania reguluje obecnie ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2008, nr 25, poz. 150 z późn. zm.). Zgodnie z przepisami tej ustawy obszar ograniczonego użytkowania tworzy się wokół określonych zakładów lub obiektów, jeżeli z przeglądu ekologicznego albo z oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko, albo z analizy porealizacyjnej wynika, że mimo zastosowania dostępnych rozwiązań technicznych, technologicznych i organizacyjnych nie mogą być dotrzymane standardy jakości środowiska poza terenem zakładu lub innego obiektu.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

okresowe badania poziomu skażenia gleb i roślin, a skażone grunty wyłączane są z produkcji, przy czym skutki takiej decyzji obciążają zakład przemysłowy odpowiedzialny za skażenie.

Jak wynika z powyższej analizy, główne kierunki i płaszczyzny regulacyjne ochrony gruntów rolnych w Polsce wyznacza ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Regulacja ta, w zakresie ochrony gruntów rolnych z punktu widzenia tego, jakie funkcje grunty te pełnią w ramach produkcji rolnej, ma niewątpliwie charakter kompleksowy i spójny pod względem funkcjonalnym. Dodatkowo, co warto podkreślić, jest to regulacja stosunkowo stabilna – obowiązuje już od prawie 25 lat, przy czym zmiany do niej wprowadzane w tym okresie nie zmieniały jej zasadniczych założeń. Jednocześnie należy dostrzec, że problematyka ochrony gruntów rolnych – w gruncie rzeczy również w zakresie ich produkcyjnego charakteru – jest przedmiotem różnych regulacji. Obok sygnalizowanych powyżej przepisów dotyczących ochrony struktur rolnych można tu wskazać przepisy związane z płatnościami bezpośrednimi na rzecz producentów rolnych, w tym dotyczące tzw. *cross-compliance*, a także przepisy dotyczące tzw. zazieleniania, tj. stosowania przez producentów rolnych praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska³⁸. Przepisy dotyczące zazieleniania stanowią bowiem obowiązkowy komponent obowiązującego systemu płatności bezpośrednich, który został wprowadzony w celu poprawy wyników w zakresie oddziaływania na środowisko.

Zazielenienie jest realizowane przez dywersyfikację upraw, utrzymywanie trwałych użytków zielonych oraz utrzymywanie obszarów proekologicznych. Działania te są niewątpliwie zbieżne z założeniami ochrony gruntów rolnych, przy czym w tym wypadku wyraźnie widać, że ochrona ta uwzględnia nie tylko cechy stricte produkcyjne gruntu rolnego, lecz także w większym stopniu potrzeby ochrony środowiska naturalnego. Należy odnotować, że podobne rozwiązania mają zostać utrzymane również w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej. W myśl przyjętych założeń nowe ramy „warunkowości” przyszłej Wspólnej Polityki Rolnej mają wspierać lepszą jakość gleby i jej ochronę oraz zwiększone pochłanianie dwutlenku węgla poprzez lepsze wykorzystanie gruntów i zarządzanie uprawami. Należy spodziewać się utrzymania obowiązków ciążących na rolnikach (beneficjentach wsparcia w zakresie dopłat), które dotyczą przestrzegania zasad dobrej kultury rolnej, zgodnej z ochroną środowiska (Good Agricultural and Environmental Condition – GAEC), związanych z bezpośrednim wsparciem ich dochodów. Zasady GAEC mają obejmować m.in. ochronę torfowisk i mokradeł, płodozmian (który ma zastąpić zróżnicowanie upraw), minimalne zagospodarowanie terenu pod uprawę w celu zmniejszenia degradacji gleby oraz pokrycie gleby. Wydaje się, że poza utrzymaniem obecnej regulacji ustawy o ochronie gruntów rolnych

³⁸ Płatności z tytułu zazieleniania są regulowane przez przepisy dotyczące płatności bezpośrednich w ramach WPR. Są to przede wszystkim: rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (Dz.Urz. UE L 347/608, 20.12.2013, s. 608–670); rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 639/2014 z dnia 11 marca 2014 r. w sprawie uzupełnienia rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz zmiany załącznika X do tego rozporządzenia (Dz.Urz. UE L 181/1, 20.06.2014, s. 1–47); rozporządzenie Komisji Europejskiej 641/2014 z dnia 16 czerwca 2014 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej (Dz.Urz. UE L 181/74, 20.06.2014, s. 74–81).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

i leśnych w zakresie „tradycyjnych” kierunków ochrony gruntów rolnych (tj. ochrony ilościowej i jakościowej) należy spodziewać się, iż dalszy rozwój regulacji prawnej w zakresie ochrony gruntów rolnych zmierzać będzie do coraz bardziej ścisłego powiązania tej regulacji z przepisami o ochronie środowiska, przynajmniej w zakresie stosowania bardziej przyjaznych środowisku i bardziej zrównoważonych sposobów prowadzenia produkcji rolnej. Jednocześnie jednak, uwzględniając wpływ przepisów prawa unijnego na sytuację prawną producentów rolnych, a zatem na sytuację prawną właścicieli i posiadaczy gruntów rolnych, należy spodziewać się, że dalszy rozwój regulacji dotyczących ochrony gruntów rolnych będzie następował właśnie w płaszczyźnie prawa unijnego.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Bieluk J., *Instrumenty finansowe ochrony gruntów rolnych i leśnych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 2015, nr 3656.
- Błażejczyk M., *Ochrona prawna gruntów rolnych*, Warszawa 1967.
- Chojnacki D., *O ochronie gleby w dyrektywie IED*, „EcoManager” 2011, nr 10.
- Czechowski P., Marciniuk K., *Ochrona gruntów rolnych i leśnych*, [w:] *Prawo rolne*, red. P. Czechowski, Warszawa 2019.
- Florek M., *Funkcje i wykorzystanie wody w produkcji podstawowej i przetwórstwie żywności pochodzenia zwierzęcego*, „Przegląd Hodowlany” 2016, nr 6.
- Kagan A., *Oddziaływanie rolnictwa na środowisko naturalne*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2011, nr 3.
- Małyś J., *Bezpieczeństwo żywnościowe strategiczną potrzebą ludzkości*, Warszawa 2008.
- Pawlak J., *Poziom i struktura emisji gazów cieplarnianych w rolnictwie*, „Problemy Inżynierii Rolniczej” 2017, z. 4.
- Radecki W., *Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Sommer J., *Wpływ prawa wspólnotowego na prawo ochrony środowiska w Polsce*, „Prawo i Polityka” 2004, nr 3.
- Wróbel A., *Prawna ochrona gruntów rolnych w procesie inwestycyjnym*, Wrocław 1984.

AKTY PRAWNE

- Dokumenty robocze Komisji Środowiska, Zmiany Klimatu i Energii „Wdrażanie strategii tematycznej w zakresie gleby”, 14. posiedzenie komisji w dniu 28 czerwca 2012 r., Komitet Regionów – ENVE-V-026.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) (Dz.Urz. UE L 334/17, 17.12.2010).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 639/2014 z dnia 11 marca 2014 r. w sprawie uzupełnienia rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz zmiany załącznika X do tego rozporządzenia (Dz.Urz. UE L 181/1, 20.06.2014, s. 1–47).
- Rozporządzenie Komisji Europejskiej 641/2014 z dnia 16 czerwca 2014 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej (Dz.Urz. UE L 181/74, 20.06.2014, s. 74–81).
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 29 marca 2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków (Dz.U. 2001, nr 38, poz. 454).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (Dz.Urz. UE L 347/608, 20.12.2013, s. 608–670).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2011 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz.U. 2011, nr 248, poz. 1486).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 września 2012 r. w sprawie gleboznawczej klasyfikacji gruntów (Dz.U. 2012, poz. 1246).

Uchwała nr 198 Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1966 r. w sprawie ochrony użytków rolnych (M.P. 1966, nr 40, poz. 200).

Ustawa z dnia 26 października 1971 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych oraz rekultywacji gruntów (Dz.U. 1971, nr 27, poz. 249 ze zm.; Dz.U. 1974, nr 39, poz. 230).

Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. 1982, nr 11, poz. 79).

Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1161).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. 2018, poz. 2204).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2008, nr 25, poz. 150 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1945).

Wniosek dotyczący dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającej ramy dla ochrony gleby oraz zmieniającej dyrektywę 2004/35/WE (COD 2006/0086), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0232> [dostęp: 2.03.2020].